

nak írt levélben jelentette be, hogy elhagyja a pártot, de – mondja, írja – a szíve azóta is baloldalon dobog. Hozzáteszi azonban, hogy a baloldal közelmúltbeli elkésztő látványa miatt mind rendszertelenebbül. Zsidónak tartja magát? – Igen. Magyarok tartja magát? – Igen. A gyökerek, a nyelv, a kultúra, a táj, az emberi környezet, minden ide köti. Önmeghatározásának azonban mégsem a vallás és nem is a nemzet, s még kevésbé a politika a legfőbb meghatározója, mert Görög Sándor tizenöt éve hátat fordított a politikának, továbbá: nem vallásos, és mert értékrendjében nincs szerepe annak, hogy egy tudós vagy művész zsidó, keresztény vagy bármi egyéb, miként értékelését az sem befolyásolja, hogy a szóban lévő nagyság mely nemzethez tartozik. Mi több, Görög Sándor arra is képes, hogy elítélje a politizáló Richard Wagnert, és ugyanakkor óriási művészként tisztelje a zeneszerző Wagnert.

Mindezek után felteszi magának a kérdést, hogy akkor talán identitás hiányában él? Talán nem is tud felelni a kérdésre, hogy ki ő és hová tartozik? Önértékelése negatívumokban összegződik? Nem tud megfelelni a feladatnak, amelyet maga elé állított, amikor leült a géphez, hogy szétszaggassa a feledés homályát? Végül a dilemmára úgy válaszol, hogy egyszerűen embernek, még hozzá etikus embernek tekinti magát. A könyv arról szól, hogy miként lett azzá, ráadásul egy olyan világban,

amelyben óriási volt a csábítás ennek az ellenkezőjére.

Egy biztos: nem szokványos könyvet jelentett meg az Akadémiai Kiadó. A *Repkényszaggatás* nem családrégény, noha a család élő és halott tagjai felvonulnak benne. Nem is valamilyen civil történelem összegzése, mivel a szerző olykor nagy gondot fordít környezete ábrázolására, máskor viszont ezt teljesen mellőzi. A szó elterjedt értelmében emlékiratnak sem mondható, mivel az emlékek sokszor nem önreflektáltak, hanem mások képét és életét idézik fel. Nem önvédelem, mint nagyon sok memoár, hanem sokkal inkább vallomás. Az ellenfél, a „gonosz” csak távoli mezőkön jelenik meg egyszer-egyszer megnevesítve, és Görög Sándor már rajtuk sem akar bosszút állni. Végeredményben ez egy olyan könyv, amelynek a címét a szerző kéleletesen eltalálta. Görög Sándor szaggat. Repkényt és mindent eltávolít, amely egy egész generációt fojtogat. Látni és láttatni törekszik a közelmúlt igazi arcát, igazi emberekkel, jókkal, gyengékkel és rosszakkal beépítve. Hinni lehet, hogy segítene valamit a mai társadalmi zavarokon, ha többen vállalkoznának ilyen bátor „repkényszaggatásra”. (*Görög Sándor: Repkényszaggatás. Önéletrajz, családtörténet, korrajz a 20. századból. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2011. 237 p.*)

Ormos Mária
történész

„Az újságírónak társadalmi értelemben is van felelőssége”

Először Siebert, Peterson és Schramm fogalmazta meg azt a tételt, hogy „a sajtó mindig felveszi azoknak a társadalmi és politikai struktúráknak a formáját és színezetét, amelyek

között működik”. Később Seymour-Ure arról írt, hogy „nyilvánvaló történelmi összefüggések mutatkoznak a sajtó és a pártrendszerek között”. A közelmúltban Hallin és Mancini szintén arra hívta fel a figyelmet, hogy „a médiarendszerek strukturálisan és történetileg kapcsolódnak a politikai rendszerek fejlődéséhez”; a szerzőpáros ugyanakkor már azt

is hangsúlyozta, hogy e kapcsolat kétirányú, azaz a média- és a politikai rendszerek kölcsönösen formálják egymást

Sipos Balázs második, *Média és demokrácia Magyarországon* című könyvében ennek az interdiszciplináris – a médiakutatást a politikatudománnyal összekapcsoló, a média- és a politikai rendszerek összefüggéseit vizsgáló – hagyománynak a szellemében vizsgálódik. Ám – szemben a fent említett szerzőkkel – nem összehasonlító módszertant alkalmaz, hanem egyetlen, de annál részletesebb esettanulmányt ad az olvasó kezébe. Azt elemzi, hogy a Kádár-korszaktól 2010 elejéig miként formálta a magyar politikai rendszer a médiát, és viszont: miként formálta a média a politikai rendszert. Sipos – aki sajtótörténészként és politológusként mindkét területen magabiztosan mozog – Hallin és Mancini fogalomrendszerét használva rögtön könyvének elején leszögezi, majd adatokkal bőségesen illusztrálja, hogy a magyar média- és politikai rendszer az olasz (polarizált pluralista vagy mediterrán) modellhez áll a legközelebb: elsősorban is magas politikai párhuzamosság és alacsony újságírói professzionalizmus jellemzi.

Sipos központi tézise az, hogy „a pragmatikus konfliktusokat a résztvevők ideológiai konfliktussá alakítják. [...] A szereplők önmaguknak és a választóknak egyaránt bizonyítani akarják, hogy nem kizárólag »nyers hatalmi« érdekek motiválják őket, hanem a közjó, az egész közösség boldogulása” (113.). Ez teszi különösen fontossá a politikusok számára a médiát: a Magyarországon versengő politikai éliteket arra igyekeztek felhasználni a rádiót, a televíziót és a sajtót, hogy az önös magánérdekeiket előmozdító politikájukat a közérdek szolgálataként tüntessék fel a választók előtt. A politika e megközelítésben nem más, mint

a javak újraelosztásáért folytatott küzdelem (11–12.), amelyet a rivális felek a közjó mibenlétéről vallott eszmék harcaként igyekeznek feltüntetni. A magyar média közelmúltbeli történetének ezért visszatérő narratívája a média politikai instrumentalizálása: a rendszerváltás előtti és utáni kormányok rendre a saját (párt)politikai céljuknak: ideológiai hegemoniájuk megteremtésének, ezen keresztül pedig a hatalom megragadásának és megtartásának igyekeztek alárendelni a médiát. Ám a Sipos könyvéből kibontakozó, nemegyszer dicstelen vonásokat mutató magyar média- és politikátörténet nemcsak erről szól, hanem arról is, hogy a média politikai ellenőrzésére tett kísérletek hosszú távon sosem jártak teljes sikerrel: a nyomásgyakorlással dacoló vagy azt kijátszó média folyamatosan aláasta – ahogyan a szerző fogalmaz: „erodálta” – a politikai hatalmat.

Sipos könyvéből egyértelmű trend rajzolódik ki: az elmúlt 55 évben a politikai intézmények változásai alig érintették a politikai kultúrát, így a mindenkorai hatalomnak a médiához való viszonyát. A szerző e tézist szemléltetve gazdagon dokumentálja az elmúlt évtizedek korszakos médiatörténeti eseményeit, egyaránt elemezve a média mikro-, mezzo- és makroszintjét, vagyis egyes „sztorik” pályafutását, bizonyos médiumok változásait, valamint a médiarendszer egészének többlépcsős átalakulását.

A politikai hatalom és az újságírók küzdelméből kibontakozó „médiaháború” során mindkét fél szerepet tévesztett – írja Sipos –: a politikusok azért, mert a demokratikus normákkal szakítva megsértették a média autonómiáját; az újságírók azért, mert a függetlenség és a távolságtartás szakmaetikai parancsát áthágva politikacsinaló szerepet vindikáltak maguknak (135–136.). Sipos annyi-

ban tehát szakít a Siebert és munkatársai által teremtett, Seymour-Ure által folytatott, illetve Hallin és Mancini által felelevenített hagyománnyal, hogy nemcsak elemez, de értékkel is. A média teljesítményét – a politikai folyamatokra, a demokrácia minőségére gyakorolt hatását – a szólásszabadság instrumentális felfogásából kiindulva minősíti, vagyis azt állítja: az újságíróknak társadalmi felelősségük van, mert „a sajtószabadság [...] nem kizárólag a sajtó (az újságíró, a szerkesztők, a lapokba alkalmilag írók) szabadsága, hanem a választók (a nép) joga a megfelelően tájékozott szabad sajtóhoz” (96.). Az újságírónak elsősorban is az emberi jogok mellett kell kiállnia – teszi hozzá Kunczik nyomán. Míg Hallin és Mancini nem lát kivetnivalót a polarizált plurális (mediterrán) médiarendszerekben, Sipos a liberális (észak-atlanti) médiarendszert: az angolszász gyökerű objektivitásdoktrínát tekinti követendő mintának (168–169.), és ennek normarendszere alapján értékeli a magyar médiát. E megközelítés vitára ingerelheti az olvasót. Érvelhetünk úgy, hogy a Siposé elhibázott várakozás, mert az objektivitásra, a tényközpontú tájékoztatásra és a belső pluralizmusra törekvő újságírás nem véletlenül a kétpártrendszerekben – az Egyesült Királyságban és az angolszász hagyományt követő volt gyarmataiban – alakult ki. Polarizált pluralista többpártrendszerekben – így a Földközi-tenger-menti európai országok-

ban, Magyarországon és a kelet-közép-európai posztkommunista országok nagy többségében – technikailag képtelenség a nagyszámú, politikailag releváns álláspontot egyazon fórumon tisztességesen és kimerítően bemutatni, ezért ezekben a pártos, külső pluralizmust nyújtó média pontosabban tükrözi e vertikálisan erősen szegmentált társadalmakban fellelhető vélemények sokszínűségét. Azzal a könyvben több helyütt visszatérő állítással persze nehéz lenne vitatkozni, hogy a magyar újságírók egy része rendszeresen megsérti a minimális szakmaetikai normákat, sőt az alapvető emberi jogokat is.

Az olvasó figyelmét nem kerülheti el, hogy a gazdagon adatolt könyvből több helyütt hiányoznak a forráshivatkozások. Érdeklődésemre megtudtam, hogy az eredeti kéziratban ezek – lábjegyzetek formájában – még szerepeltek, ám a könyvet megjelentető Napvilág Kiadó kivette őket.

Sipos Balázs munkája 2010 áprilisában jelent meg. Azóta a magyar médiában és politikában gyökeres változások sora zajlott le. Bízom benne, hogy a szerző egy napon nekiül e változások feldolgozásának is, és kutatásainak eredményeit újabb érdekesítő könyvben tárja olvasói elé. (*Sipos Balázs: Média és demokrácia Magyarországon. Budapest: Napvilág Kiadó, 2010, 230 p.*)

Bajomi-Lázár Péter
médiakutató

Az enyedi iskolamúzeum

August Hermann Francke 1698-ban hozta létre azt az oktatási célú iskolai gyűjteményt, amely *Franckesche Stiftungen* néven vált ismertté, és amely mintául szolgált számos, a tanulók fejlesztéséről korszerűen gondoskodó intézménynek. A Saale menti Hallében, a

Paedagogium-ban az arisztotelészi eszmék alapján történő rendszerezés továbbélése meg tapasztalható, de a felvilágosodás korának eszménye is, amely a természeti világ három országának megismerését szorgalmazza. Ugyan a kollekció a főúri reprezentáció egyik kellékét, a korábbi század *Kunst- und Wunderkammer*-elképzelését követi, de mintaké-